

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 7 mars 1923 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 15 december 1922 dagtecknad proposition, nr 3, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att antaga här nedan införda förslag till lag om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

I sammanhang med berörda proposition har utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 34 i första kammaren av herr *Leander* och nr 46 i andra kammaren av herr *Bodén*.

Herr *Leander* har i sin motion hemställt, att riksdagen ville — med bifall till vad Kungl. Maj:t i propositionen föreslagit om minskning av tjänstgöringstiden med högst 60 dagar för s. k. samvetsömma värnpliktiga i allmänhet — besluta, att tjänstgöringstiden för sådan värnpliktig, som tillhör gruppen studenter och med dem likställda, skall, under i propositionen angivna villkor, genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas med det antal dagar, dock högst 120, som Konungen bestämmer.

Herr *Bodén* åter har hemställt, att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts proposition, att Konungen må i förekommande fall förordna, att tjänstgöringstiden för i propositionen avsedda värnpliktiga kan genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas till det antal dagar, som nu är bestämt eller fram-

deles kommer att bestämmas för värnpliktiga vid krigsmakten, vilka tilldelas rytteriet.

Beträffande grunderna för ifrågavarande lagförslag ävensom de skäl, som motionärerna åberopa till stöd för sina yrkanden, får utskottet, i den mån ej redogörelse därför lämnas här nedan, hänvisa till propositionen respektive motionerna.

Utskottet.

Föreliggande proposition avser att bereda Kungl. Maj:t bemyndigande att utan hinder av vad i § 3 i lagen den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, stadgas rörande nämnda värnpliktigas tjänstgöringstid, efter prövning i förekommande fall, genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut medgiva sådan värnpliktig minskning i tjänstgöringstiden med högst 60 dagar.

Utskottet erinrar, att under förenämnda lag, vilken äger giltighet intill utgången av år 1925, innefattas två olika grupper av värnpliktiga, som hysa allvarliga, på religiös övertygelse grundade samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöringens fullgörande i den ordning gällande värnpliktslag förutsätter, nämligen *dels* sådana, vilkas samvetsbetänkligheter avse tjänstgöring med vapen och vilka fördenskull väl hava att fullgöra sin värnplikt vid krigsmakten, men utan att därunder övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition (*s. k. vapenvägrare*), och *dels* sådana, vilkas samvetsbetänkligheter avse varje tjänstgöring vid krigsmakten och vilka fördenskull i stället för dem åliggande värnpliktstjänstgöring få utföra civilt arbete för statens räkning (*s. k. civilarbetare*). Jämlikt § 3 i omförmälda lag är tjänstgöringstiden under fredstid för ifrågavarande båda grupper av värnpliktiga bestämd i förhållande till det sammanlagda antal dagar, varunder tjänstgöring för utbildning samt reservtrupp- och landstormsövningar åligger vapenföra, som tilldelats de vapenslag, för vilka *längsta* tjänstgöringstid föreskrivits, i det att nämnda dagantal för gruppen vapenvägrare förlängts med 25 procent och för gruppen civilarbetare med 50 procent. Med tillämpning av den förkortning av utbildningstiden, vilken genomförts för värnpliktiga tillhörande de senaste årsklasserna och vilken förkortning avsetts att komma jämväl de s. k. samvetsömma av samma årsklasser till godo, utgör den tjänstgöringstid, som f. n. åligger s. k. samvetsömma värnpliktiga, för vapenvägrare tillhörande kategorien värnpliktiga i allmänhet 318 dagar och tillhörande kategorien studenter och med dem likställda 450 dagar samt för civilarbetare tillhörande den förra kate-

gorien 382 dagar och tillhörande den senare kategorien 540 dagar. Denna tjänstgöring skulle enligt lagen den 21 maj 1920 fullgöras i en följd. Häri har emellertid enligt beslut av fjolårets riksdag i anledning av propositionen nr 173 vidtagits den ändring, att civilarbetarna skola hava att fullgöra sin tjänstgöring antingen i en följd eller ock i två omgångar.

Nu förevarande proposition torde närmast vara föranledd av utskottets vid fjolårets riksdag över nyssnämnda proposition nr 173 afgivna, av riksdagen godkända utlåtande nr 11, i vilket utlåtande anfördes följande:

»Enär den för s. k. samvetsömna värnpliktiga gällande tjänstgöringstiden otvivelaktigt fastställts med hänsyn tagen till den förmån, som tjänstgöring i en följd innebär, synes utskottet den nu tillämnade omläggningen av tjänstgöringen för civilarbetare till två omgångar böra föranleda, att frågan om tjänstgöringstidens längd för denna grupp av värnpliktiga upptages till förnyad omprövning. Då emellertid för ett bedömande av berörda fråga någon tids erfarenhet av ifrågasvarande civilarbete, sådant detsamma enligt numera inom försvarsdepartementet slutförda förarbeten planerats, synes synnerligen önskelig samt genom den tilltänkta uppdelningen av tjänstgöringen å två sommarhalvår dylik erfarenhet står att vinna utan att beslut i frågan behöver fattas vid innevarande riksdag, har utskottet ej ansett sig nu böra framlägga något förslag i ämnet, utan förutsätter, att Kungl. Maj:t, efter omprövning av frågan med ledning av erfarenheterna från det under innevarande år tillämnade civilarbetet, för nästkommande års riksdag framlägger det förslag härutinnan, vartill omprövningen kan föranleda.»

Av propositionen framgår, att Kungl. Maj:t med stöd av erfarenheterna från den hittills förflutna tiden av lagens tillämpning ansett möjlighet böra i förekommande fall beredas till någon förkortning i tjänstgöringstiden för båda grupperna av s. k. samvetsömna värnpliktiga; och har enligt propositionen avsetts, att vid utövändet av det i propositionen ifrågasatta bemyndigandet för Kungl. Maj:t att inom viss gräns medgiva dylik avkortning sådan hänsyn skulle tagas till den olika tjänstgöringstiden för vapenvägrare och civilarbetare, att medan avkortningen för vapenvägrare i förekommande fall tänkts kunna sträcka sig till cirka 1 $\frac{1}{4}$ månad, densamma för civilarbetare avsetts kunna uppgå till 1 $\frac{1}{2}$ à 2 månader.

Chefen för generalstaben har, med instämmande av *chefen för marin-staben*, under hänvisning till tjänstgöringstiderna för de civilarbetarna motsvarande kategorierna av värnpliktiga i Danmark och Norge, avstyrkt varje minskning av de i lagen den 21 maj 1920 innefattade tjänstgöringstiderna för samvetsömna värnpliktiga. Till stöd för denna mening har av generalstabschefen framhållits, att det jämförelsevis mycket stora antal av dylika värnpliktiga, som under det senaste året fått till-

stånd att i stället för tjänstgöring vid krigsmakten fullgöra civilt arbete, syntes betinga den allra största försiktighet med beredandet av ytterligare lättnader, samt att under nu rådande arbetslöshet den hos oss tillmätta tjänstgöringstiden för det stora flertalet av hithörande värnpliktiga icke syntes innebära sådana olägenheter, att därigenom bereddes den säkerhet mot försök till simulation, som lagen den 21 maj 1920 avsåge att giva.

För bedömandet av förevarande spørsmål synes utskottet vara av intresse att äga kännedom om dels den utsträckning, vari lagen den 21 maj 1920 hittills kommit i tillämpning, och dels erfarenheterna från civilarbetarnas tjänstgöring under det förflutna året.

Såsom utskottet angav i sitt utlåtande nr 11 till fjolårets riksdag, utgjorde antalet värnpliktiga, vilka under år 1921 erhållit tillstånd att fullgöra värnpliktstjänstgöring utan att övas i vapens bruk eller bära vapen eller ammunition, 371. I detta antal inrymdes jämväl åtskilliga värnpliktiga, som inskrivits tidigare än år 1921. Under år 1922 hava ytterligare 223 värnpliktiga av vederbörande inskrivningsrevisioner meddelats dylikt tillstånd. Enligt vapenövningsuppgift för den 1 november 1922 hade under det därförut närmast förflutna året inalles 362 vapenvägrare varit inkallade i tjänstgöring.

I utskottets nyssnämnda utlåtande meddelades vidare, att antalet värnpliktiga, som under år 1921 erhållit tillstånd att i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning, uppgick till 152. Av dessa voro 2 inskrivna år 1909, 1 år 1911, 1 år 1912, 2 år 1913, 2 år 1914 (senare inskrivningen), 2 år 1915, 2 år 1916, 2 år 1917, 18 år 1918, 19 år 1919, 47 år 1920 och 52 år 1921. Av nämnda värnpliktiga tillhörde 4 kategorien studenter och med dem likställda.

Såsom av nu ifrågavarande proposition framgår, hava av under fjolåret inkallade 151 civilarbetare 106 inkallats till arbete vid domänstyrelsens skogsarbeteten inom Hunnebergs och Hamra revir och övriga 45 vid av vattenfallsstyrelsen anordnade arbeten; och har möjlighet att fullgöra tjänstgöringen i en följd kunnat beredas mer än $\frac{2}{3}$ av dessa under fjolåret sålunda inkallade civilarbetare.

Erfarenheterna beträffande nämnda civilarbetares tjänstgöring äro synnerligen goda.

Jägmästaren i Hunnebergs revir har härom meddelat följande:

De arbeten, som utförts, hade bestått i anläggning och reparation av spårvägar, lastning av timmer och props ävensom diverse hantverksarbeten m. m. De arbetande hade i allmänhet indelats i arbetslag om 6 à 8 personer under tillsyn av en förman, som uttagits bland dem själva och som varit ansvarig för

arbetets ordentliga utförande. Arbetstiden hade utgjort 48 timmar i veckan. Vanligen hade arbetet utlämnats på ackord. Den tid, som de arbetande därvid kunnat intjäna, hade i regel utnyttjats så, att vederbörande erhållit tjänstledighet under motsvarande tid för hemresa. De arbetandes arbetsprestationer hade varit fullt jämförliga med vana arbetares. Flit och uppförande hade städse varit de allra bästa.

Jägmästaren i Hamra revir har yttrat följande:

De arbetande hade använts huvudsakligen till vägbrytnings- och dikningsarbeten, men även till byggnads-, avverknings-, skogsodlings- och stämplingsarbeten m. m. De hade därvid varit indelade i arbetslag, vilkas storlek växlat från 2 till 4 personer. Till en början hade arbetet utförts under ständig tillsyn av kronojägare såsom ledare, men sedan bättre erfarenhet vunnits om de olika lagens prestationsförmåga, hade arbetet ntlämnats på beting, i regel omfattande cirka en vecka. Arbetstiden hade i allmänhet varit 8 timmar om dagen. De arbetande hade uppfört sig mycket bra och varit arbetsvilliga samt utfört sitt arbete med stor noggrannhet. Försök till slarv eller fusk hade ej iakttagits. Sedan de blivit vana vid arbetet, hade deras prestationer i medeltal uppgått till 75 à 80 % av en normal arbetares.

Slutligen har av *vederbörande byråingenjör vid kraftstationen i Älvkarleö* meddelats följande:

De arbetande hade vid Ramnäs varit sysselsatta med upptagning, bärkning och lastning av torv jämte skogsarbete, i Lidköpingstrakten med målning av kraftlinjestolpar, i Trollhättetrakten med hantlangning vid stakning av kraftlinjer samt vid Norrviken med planering av tomt jämte byggande av ett mindre trähus. De hade arbetat i lag av varierande storlek samt varit inkvarterade, vid Ramnäs och Norrviken i vattenfallsstyrelsens baracker och å övriga ställen hos bönder i trakten. De hade behandlats som vanliga arbetare samt haft en arbetstid av 8 timmar om dagen. I mindre utsträckning hade, i den mån så varit lämpligt, arbete på beting tillämpats, varigenom kortare tids ledighet, utöver den lagstadgade, kunnat tilldelas dem. Uppsikten över arbetet hade närmast utövats av linje- och stationsmästare. De arbetande hade genomgående varit villiga och ordentliga. En del av dem, som utgjorts av predikanter, »evangelister», bokhållare och andra vid kroppsarbete ovana personer, hade icke kunnat åstadkomma på långt när normalt arbetsresultat, men även om samtliga varit fullgoda arbetare, torde arbetsresultatet dock ej blivit likvärdigt med en vanlig arbetares, beroende på frånvaron av den sporre, som låge däri, ett arbetsförtjänsten i vanliga fall ökades med arbetsprestationen.

Antalet personer, som under år 1922 erhållit tillstånd att i stället för värnpliktstjänstgöring utföra civilt arbete för statens räkning, uppgår till 131, däribland 5 tillhöra kategorien studenter och med dem likställda. Sammanlagda antalet civilarbetare, som skola innevarande år inkallas för tjänstgöring i en följd eller till en första omgång, utgör 154. Av dessa är 1 inskriven år 1909, 1 år 1913, 1 år 1915, 4 år 1916, 2 år 1917, 4 år 1918, 6 år 1919, 17 år 1920, 45 år 1921 och 73 år 1922. Enligt

uppgift från lantförsvarets kommandoexpedition äro av dessa 108 avsedda att inkallas till tjänstgöring vid domänstyrelsens skogsarbeten inom Hunnebergs, Hamra och Mackmyra revir samt övriga 46 vid av vattenfallsstyrelsen anordnade arbeten å skilda platser inom landet.

Med anledning av generalstabschefens åberopande av tjänstgöringstiderna för de civilarbetarna motsvarande kategorierna av värnpliktiga i *Danmark* och *Norge* vill utskottet beträffande det förra landet erinra, att därstädes den 13 december 1917 utfärdats en lag angående värnpliktigas användning till civilt arbete, enligt vilken lag värnpliktiga, för vilka militär tjänstgöring av varje slag får anses oförenlig med deras samvete, kunna befrias från dylik tjänstgöring och i stället användas till civilt arbete för statens räkning under en tidrymd, som i lagen bestämts till 20 månader för den första tjänstgöringsomgången och till 3 månader för varje repetitionsövning. Till jämförelse meddelas, att för det vapenslag, för vilket längsta tjänstgöringstid föreskrivits, nu är gällande en första tjänstgöring om 425 dagar samt två repetitionsövningar om vardera 28 dagar. Framhållas må emellertid, att enär den danska lagens räckvidd ej, såsom hos oss, begränsats till fall av samvetsbetänkligheter av religiös natur, utan omfattar även sådana av politiska och andra slag, tiden för civilarbetet för det förra landets del torde behöva bestämmas väsentligt längre för att såmedelst lämna erforderlig garanti emot lagens missbruk.

I Norge har, efter det att under årens lopp ett flertal regeringspropositioner i ämnet framlagts utan att leda till resultat, under fjolåret i enlighet med stortingets beslut tillkommit en den 24 mars utfärdad lag om värnpliktiga civilarbetare. Enligt nämnda lag har värnpliktig, som av religiösa samvetsbetänkligheter ej vill underkasta sig militär tjänstgöring, att i stället utföra civilt arbete för statens räkning. Medan i tidigare förslag ifrågasatts vida längre tidsmått för dylikt arbetes utförande, har i förenämnda lag bestämts, att detsamma skall utföras under så lång tid, som motsvarar den ordinarie fredstjänstgöringen vid infanterivapnet med tillägg av 50 procent, antingen i en följd eller ock i flera omgångar, varförutom särskilda bestämmelser i lagen meddelats angående utförande under viss tid av civilt arbete i stället för extra militär tjänstgöring under fredstid ävensom för militär tjänstgöring i händelse av krig. Medan enligt gällande värnpliktslag i Norge den ordinarie sammanlagda fredstjänstgöringen vid infanterivapnet f. n. utgör 144 dagar och således med 50 procents tillägg 216 dagar, uppgår motsvarande tjänstgöringstid för vapenslag med *längsta* sådan (kavallerivapnet) till 198 dagar.

Enligt ovan omförmälda, hos oss gällande lag av den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, ankommer det å vederbörande inskrivningsrevisioner att i föreliggande fall pröva, om förutsättningarna för samma lags tillämplighet äro för handen. De närmare föreskrifterna, huru vid sådan prövning skall förfaras, återfinnas i en förordning av den 28 april 1922 angående tillämpning av ifrågavarande lag (svensk förf.-samling nr 186). I nämnda förordning har lämnats detaljerade föreskrifter om förebringande i hithörande fall av motiverade intyg av vederbörande präst samt av andra ojäviga och trovärdiga personer rörande förefintligheten hos vederbörande värnpliktiga av samvetsbetänkligheter utav i lagen angivet slag och om åvägabringande av annan, närmare angiven utredning angående den värnpliktiges personliga förhållanden, bl. a. genom samtal med honom vid inskrivningsnämnds sammanträde, ävensom i fall av behov genom hans personliga inställelse inför inskrivningsrevisionen samt inkallande inför denna av även andra personer, vilkas hörande revisionen i och för frågans prövning kan anse vara av vikt.

Utskottet, som delar den av general- och marinstabscheferna uttalade uppfattningen, att all varsamhet bör iakttagas, då fråga är om möjlig förkortning av nu gällande, intill 1925 års utgång föreskrivna tjänstgöringstider för samvetsömma värnpliktiga, anser sig med fästast avseende härå ej kunna tillstyrka det i herr Bodéns motion innefattade förslaget om avkortning av berörda tider ned till det dagantal, som är bestämt eller kan komma att bestämmas för rytteriet tilldelade värnpliktigas tjänstgöring under fredstid. Däremot finner utskottet, vid övervägande av vad i propositionen och här ovan förebragts till stöd för det i propositionen ifrågasatta bemyndigandet för Kungl. Maj:t att, efter prövning i förekommande fall, genom hemförlovning före tjänstgöringstidens slut medgiva samvetsömma värnpliktiga någon förkortning i de för dem nu gällande tjänstgöringstiderna, ej skäl till erinran emot lämnandet av ett sådant bemyndigande. Utskottet förutsätter emellertid härvid, att Kungl. Maj:t kommer att med försiktighet handhava en dylik befogenhet, så att hemförlovning i förekommande fall medgives allenast när all fara för simulation får anses vara utesluten. Med godtagande, såvitt angår kategorien värnpliktiga i allmänhet, av det i propositionen angivna syfte, att vid bemyndigandets tillämpning sådan hänsyn skulle tagas till den olika tjänstgöringstiden för vapenvägrare och civilarbetare, att medau avkortningen för de förra i förekommande fall tänkts kunna sträcka sig till cirka 1 $\frac{1}{4}$ månad, densamma åter för de senare avsetts kunna uppgå till 1 $\frac{1}{2}$ à 2 månader, finner utskottet emellertid, i likhet med herr Leander,

att i fråga om tjänstgöringstiden för kategorien studenter och med dem likställda avkortning bör kunna i förekommande fall ske utöver vad i propositionen föreslagits. För att möjliggöra en procentuellt ungefär lika stor avkortning i tjänstgöringstiden för kategorien studenter och med dem likställda som för kategorien värnpliktiga i allmänhet synes för den förra kategoriens del böra bestämmas en till 90 dagar förhöjd maximigräns för dylik avkortning. Inom ramen av sålunda ifrågasatta maximimått kommer att för Kungl. Maj:t inrymmas möjlighet att, i den mån förhållandena i särskilda fall därtill giva anledning, beträffande civilarbetare medgiva större avkortning i tjänstgöringstiden för sådana, som nödgats fullgöra arbetstiden i två omgångar i stället för i en följd.

Vidkommande den föreslagna avfattningen av lagtexten har utskottet, frånsatt det tillägg, som föranledes av utskottets ändringsförslag i fråga om kategorien studenter och med dem likställda, företagit en redaktionell jämkning beträffande bestämmelsen om tiden för lagens ikraftträdande.

Med hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande förslag icke av riksdagen i oförändrat skick antagits, måtte för sin del antaga följande

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Lag om minskning av tjänstgöringstiden för värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring.

Häri genom förordnas som följer:
 Utan hinder av vad i § 3 i lagen den 21 maj 1920 (nr 303) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, stadgas rörande nämnda värnpliktigas tjänstgöringstid, må Konungen i förekommande fall förordna, att tjänstgöringstiden för sådan värnpliktig skall genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas med det antal dagar, dock högst 60, som Konungen bestämmer.

Häri genom förordnas som följer:
 Utan hinder av vad i § 3 i lagen den 21 maj 1920 (nr 303) om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring, stadgas rörande nämnda värnpliktigas tjänstgöringstid, må Konungen i förekommande fall förordna, att tjänstgöringstiden för sådan värnpliktig skall genom den värnpliktiges hemförlovning före tjänstgöringstidens slut minskas med det antal dagar, som Konungen bestämmer, dock med iakttagande att sådant dagantal beträffande värnpliktig, som är

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

*hänförlig till § 27 mom. 1 B eller C
eller mom. 2 B eller C värnpliktslagen,
ej må överstiga 90 och beträffande
annan värnpliktig ej må överstiga 60.*

Denna lag träder genast i kraft.

*Denna lag träder i kraft dagen
efter den, då lagen, enligt därå med-
delad uppgift, från trycket utkommit
i Svensk författningssamling.*

B) att herr Leanders motion nr 34, i den mån den icke kan anses besvarad genom vad utskottet ovan under A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, samt

C) att herr Bodéns motion nr 46 måtte av riksdagen avslås.

Stockholm den 7 mars 1923.

På andra lagutskottets vägnar:

BROR PETRÉN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Bror Petré*n, *von Sydow**), *Alfred Petré*n, *Linder**), greve *Spens* och *Sigfrid Hansson* samt fröken *Hesselgren*;
från andra kammaren: herrar *Magnusson* i *Kalmar**), *Öberg**), *Karlsson* i *Gasabäck*, *Hage*, *Magnusson* i *Skövde*, *Nilsson* i *Vibberbo* och *Svensson* i *Skönsberg*.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *von Sydow*, greve *Spens* och *Magnusson* i *Skövde*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte avslå såväl den Kungl. propositionen som de av herrar *Leander* och *Bodén* i ämnet väckta motionerna;

2) av herr *Hage*.